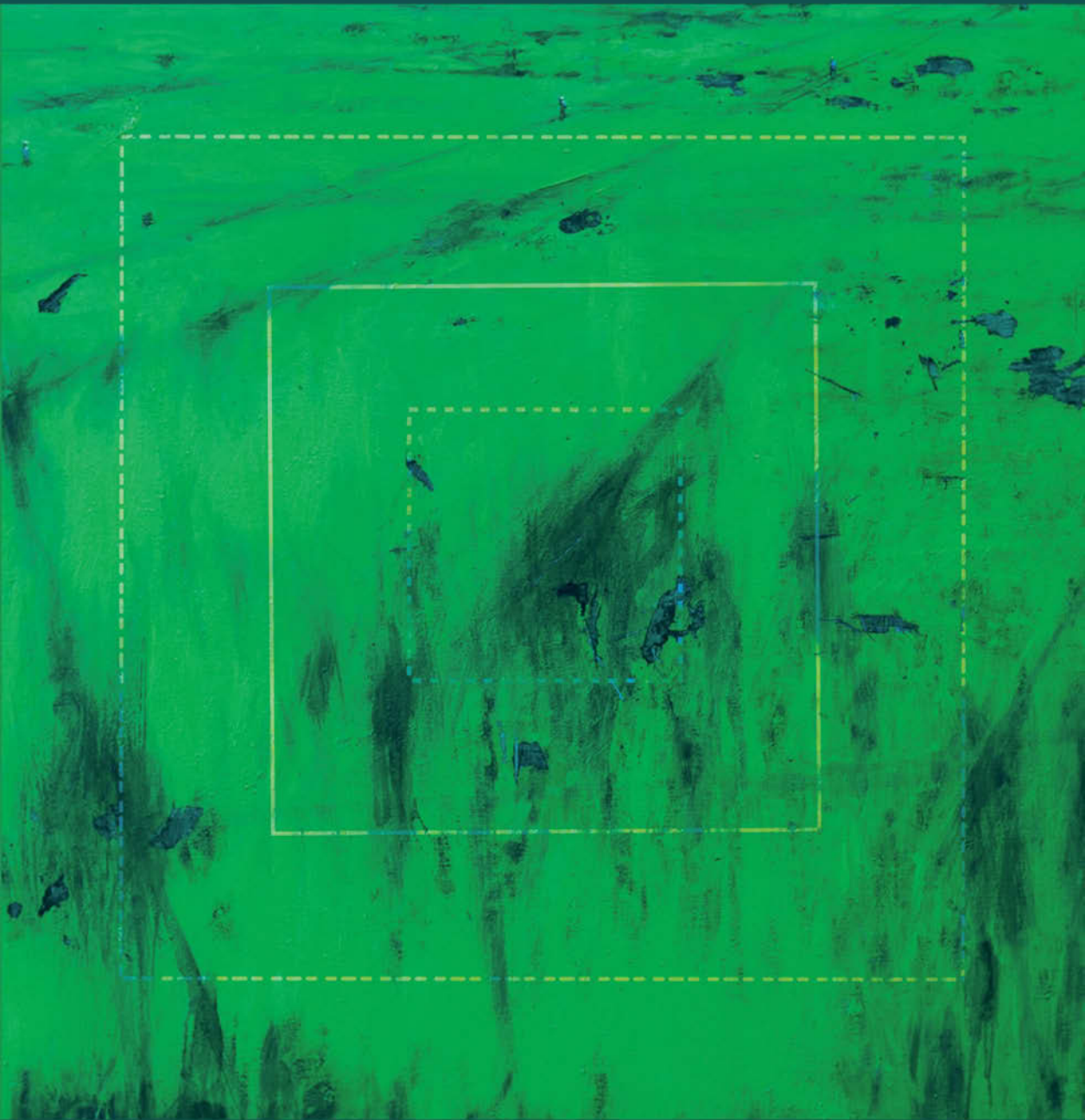

Krajobrazy kontekstu

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
WYDAWNICTWO

Marek
Pacukiewicz

Marek Pacukiewicz

Kulturoznawca, pracownik Instytutu Nauk o Kulturze na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach; autor książek *Dyskurs antropologiczny w pisarstwie Josepha Conrada* (2008), *Grań kultury. Transgresje alpinizmu* (2012) oraz tomów wierszy *Budowa autostrady* (2012) i *Widokówki* (2016).

KRAJOBRAZY KONTEKSTU

Książkę dofinansowano z programu „Doskonała nauka – wsparcie monografii naukowych”
Ministra Edukacji i Nauki (nr umowy DNM/SP/463778/2020)

Ministerstwo
Edukacji i Nauki

Patronat honorowy

Marek Pacukiewicz

Krajobrazy kontekstu

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego • Katowice 2021

Seria
Laboratorium Kultury (1)

Redaktor serii
Adam Pisarek

Recenzent

Wojciech Józef Burszta

Spis treści

- 7 Zamiast wprowadzenia: pytanie otwarte

Modele

- 63 Semiosfera kontekstu
85 Wieloobecność krajobrazu

Okiem antropologa

- 117 Łącznik
145 Nieprawdopodobieństwo i banal rejsu Argonautów

Zapisywanie krajobrazu

- 169 „Mroczna kraina złudzeń”. Conradowskie krajobrazy kolonialne
189 Zaslona. O „epistemologicznej empatii”

Reprezentacje

- 217 Krajobrazy sieci. Kosmografia Zbigniewa Blukacza
235 Predella: odprysk i odbicie świata

- 267 Bilans otwarcia

- 271 Nota bibliograficzna
273 Bibliografia
289 Streszczenie
291 Summary
293 Indeks nazwisk

Zamiast wprowadzenia: pytanie otwarte

Tak więc poszukiwania istoty bytu dawne, obecne i ciągle podejmowane na nowo nie są niczym innym, jak próbą odpowiedzi na pytanie: czym jest substancja? Na ten temat wypowiedali się różni filozofowie: jedni twierdzili, że jest jednością, inni że wielością, jedni że jest ograniczona, inni że nieograniczona.

Arystoteles, *Metafizyka*¹

Stu Arystotelesów wśród naszych przodków epoki jaskiniowej byłoby w nie mniejszym stopniu Arystotelesami z tytułu urodzenia, ale przyczyniliby się o wiele mniej do postępu nauki niż tuzin zaharowanych miernot w XX wieku.

Alfred Louis Kroeber, *Byt ponadorganiczny*²

Kres kulturoznawstwa

Pisanie o „kresie kulturoznawstwa” stanowi z mojej strony oczywistą i niezbyt wyrafinowaną prowokację. Książka, którą oddaję w ręce Czytelników, jest pracą na wskroś kulturoznawczą, choć przecież ukazuje się stosunkowo niedługo po tym, jak decyzją Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego

---

¹ Arystoteles, *Metafizyka*, tłum., wstęp i koment. Kazimierz Leśniak, w: tegoż, *Dzieła wszystkie*, tom 2. *Fizyka, O niebie, O powstaniu i niszczeniu, Meteorologika, O świecie, Metafizyka*, tłum., wstęp i koment. Kazimierz Leśniak i in., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, s. 719.

² Alfred Louis Kroeber, *Byt ponadorganiczny*, w: tegoż, *Istota kultury*, tłum. i wstęp Piotr Sztompka, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 55.

kulturoznawstwo przestało być w Polsce autonomiczną dyscypliną naukową. Nie mam wątpliwości, że zarówno kulturoznawstwo, jak i kulturoznawcy nadal będą obecni w krajobrazie polskiej humanistyki i pozostanie tak niezależnie od wszelkich akontekstualnych poczynań, których celem jest racjonalizacja administrowania nauką. Moment ten jednak z pewnością stanowi cezurę, która skłania do kolejnej refleksji. Piszę tu: „kolejnej”, ponieważ jeśli weźmiemy pod uwagę liczbę kulturoznawczych publikacji na temat tożsamości kulturoznawstwa, okaże się wówczas, że niewiele jest dyscyplin tak samoświadomych i tak refleksyjnych. Celowo dokonuję w tym miejscu antropomorfizacji. Trudno bowiem nie zauważyć, że kulturoznawstwo – jak powiedziałby Bruno Latour – istnieje już od dłuższego czasu jako silny aktor w sieci humanistycznych translacji. Oznacza to również swoistą konsolidację środowiska, które dąży do zachowania fundamentalnej dla kulturoznawstwa różnorodności.

Sformułowania „kres kulturoznawstwa” nie należy więc utożsamiać z końcem dyscypliny, lecz rozumieć je zgodnie ze znaczeniem, które Arystoteles nadał pojęciu *peras*.

„Kresem” nazywa się kraniec każdej rzeczy, tzn. ostatni punkt, poza którym nie można znaleźć żadnej części, oraz pierwszy punkt, wewnątrz którego znajduje się każda część. Jest nim także [...] cel każdej rzeczy, ku któremu skierowany jest ruch i działanie, a nie ten, od którego wychodzi, chociaż czasem nadaje się tę nazwę jednemu i drugiemu, temu, od którego, i temu, do którego ruch zdąży, tzn. przyczynie celowej. Kresem jest także substancja każdej rzeczy; jest bowiem kresem poznania, a jeżeli poznania, to i przedmiotu³.

„Kres” wskazuje zatem ramę znaczeniową przedmiotu i wiedzy tworzonej na jego temat, a co więcej, pozwala też dookreślić jego istotę – również ze względu na celowość. Idąc tym tropem rozumowania, moglibyśmy stwierdzić, że znajdujemy się obecnie w najdalszym punkcie kulturoznawstwa, możemy więc pozwolić sobie na całościową nad nim refleksję. Dokonuje się ona zarówno w perspektywie diachronicznej (otwartej na przeszłość i na przyszłość), jak i synchronicznej (gdą próbujemy doprecyzować, co składa się na jego „pole badawcze”). Refleksja taka nie oznacza oczywiście, że sama dyscyplina nie posiada tożsamości – wiele dotychczasowych głosów poświadcza, że jest inaczej⁴.

³Tamże, s. 704.

⁴ Wystarczy wymienić klasyczne monografie zbiorowe, m.in. *Perspektywy refleksji kulturoznawczej*, red. Jacek Sójka, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 1995; *Perspektywy badań nad kulturą*, red. Ryszard W. Kluszczyński, Anna Zeidler-Janiszewska,

Moje rozważania wpisują się, przynajmniej częściowo, w nurt kulturoznawczej autorefleksji. Kilka słów na temat skomplikowanych – z perspektywy autora – dziejów powstawania książki powinno wyjaśnić, na czym polega jej „kulturoznawczość”. Z pozoru jest to zbiór bardzo eklektyczny, ponieważ składają się nań szkice reprezentujące różne dziedziny moich naukowych poszukiwań: teoria kultury, historia antropologii kulturowej, kulturowa antropologia literatury, antropologia sztuki generują kalejdoskop nazwisk i tekstów poddawanych przeze mnie analizie. Tym, co z początku wydawało się łączyć tak różne próby badawcze, było pojęcie krajobrazu kulturowego, które stało się ostatnimi czasy bardzo popularne w refleksji humanistycznej. Kiedy jednak spróbowałem je doprecyzować, stało się dla mnie oczywiste, że jest ono niezwykle silnie powiązane z kategorią kontekstu kulturowego. Wydało mi się, że obie kategorie tworzą swoisty awers i rewers zarówno kultury, jak i dyskursu generowanego w toku jej badania. W efekcie najogólniejszym wspólnym mianownikiem tekstów składających się na tę książkę – i zarazem jej nicią przewodnią – okazała się refleksja teoretycznokulturowa. Podzielał bowiem opinię Stanisława Pietraszki sformułowaną u zarania dziejów polskiego kulturoznawstwa, że zasadniczym przedmiotem tej dyscypliny jest teoria kultury.

Definiowanie na różne sposoby tego, czym jest kultura, nigdy nie było problemem, a pluralizm perspektyw poznawczych wydawał się czymś oczywistym i pożądanym w ramach teorii kultury. Obecnie jednak takie debaty przeniosły się na inny poziom refleksji. Kulturę bowiem nie tylko wpisuje się – zazwyczaj redukując ją do pojęcia – na listę opresyjnych uniwersaliów dotychczasowego dyskursu humanistyki, lecz także kwestionuje jako określony rodzaj rzeczywistości. Podobnie teoria w obrębie nauk o kulturze traktowana bywa podejrzliwie lub z niechęcią. W świetle propozycji wspomnianego już Latoura, a także Paula Rabinowa (choć takich głosów jest dużo więcej) mogłoby się wydawać, że odejście od teorii kultury stanowi pewną oczywistość i już się dokonało. Jedyną możliwą perspektywą teoretycznego namysłu jest swoista *via negativa*, którą przemierza echo bytu kultury zmienione w tautologię dyskursu. „Swoistość kultury – powiada Paweł Kuligowski – wypowiedziana

---

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2008; *Kulturoznawstwo: dyscyplina bez dyscypliny*, red. Wojciech J. Burszta, Michał Januszkiewicz, Wydawnictwo Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej „Academica”, Warszawa 2010; *Kulturoznawstwo polskie. Przeszłość, przestrzeń, perspektywy*, red. Piotr Jakub Fereński, Anna Gomóła, Marta Wójcicka, Magdalena Zdrodowska, Wydawnictwo Naukowe Katedra, Gdańsk 2018. W ostatnim czasie również wrocławski „Kongres Kulturoznawczy”, który odbył się w lutym 2018 roku, przyniósł kolejne podsumowania, uściślenia i nowe perspektywy.

w języku teorii, traci wiele ze swojej swoistości: poddana »heteronomii i dyslokacji«, staje się homonimem samej siebie jako czegoś od siebie różnego”⁵. Oznacza to – zgodnie z rozpoznaniem Adama Kupera – że „[o]becnie k a ż d y interesuje się kulturą”⁶, ale mało kto dookreśla jej znaczenie. Co więcej, pojawiające się w tym kontekście konotacje mogą diametralnie się różnić, by nie powiedzieć: znaczyć cokolwiek; twierdzenie, że wynika to z samego bogactwa i dynamiki kultury jest – moim zdaniem – bałamutne nawet z punktu widzenia humanistyki. Jednocześnie, jak zauważa Dorota Wolska, „[d]ziś teoria zdaje się źródłem swoistej nostalgii”⁷. Znamienne zatem są głosy odnotowujące tę ambiwalencję. Przykładowo Grzegorz Godlewski stwierdza, że jakkolwiek antropologia znalazła się w stanie zapaści⁸, to „myśl teoretyczna zachowuje wagę, a nawet pozostaje inherentnym składnikiem podejścia naukowego, tyle że zmienia się jej funkcja”⁹.

Próbując dookreślić ten stan rzeczy, nie sposób nie zwrócić uwagi na jego filozoficzne zaplecze. Odnoszę wrażenie, że jednym z kluczowych argumentów tłumaczących współczesne kryzysy i uzasadniających pojawianie się kolejnych zwrotów badawczych jest – traktowane dość powszechnie jako pewnik – załamanie się systemu metafizyki zachodniej. Moją uwagę przykuwa dość częste niedookreślenie metafizyki we współczesnej humanistyce oraz stosowanie tego pojęcia zamiennie lub równoległe z ontologią. To uzasadnia – częściowo – mój powrót do Arystotelesa, którego metafizyka badać miała „być jako być”. Znajduję tutaj znaczącą inspirację dla kulturoznawstwa (być może trochę na przekór istniejącym tendencjom), które – bez względu na to, jak tautologicznie czy nawet ironicznie może to zabrzmieć – poświęcone jest „kulturze jako kulturze”¹⁰. Dokonany poniżej rekonesans teoretyczny ma na celu zakreślenie pewnych ram interpretacyjnych, chociaż z pewnością nie wyczerpuje całej problematyki, a nawet może się wydać pobieżny. Moim celem jest jednak próba wskazania pewnych ogólnych tendencji i istotnych punktów odniesienia.

⁵ Paweł Kuligowski, *Via negativa. Ku rozdefiniowaniu kultury*, w: tegoż, *Przyszłość jest katastrofą. Szkice z filozofii kultury*, Oficyna Wydawnicza Atut, Wrocław 2011, s. 117–118.

⁶ Adam Kuper, *Kultura. Model antropologiczny*, tłum. Izabela Kołbon, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005, s. 3.

⁷ Dorota Wolska, *Odzyskać doświadczenie. Sporny temat humanistyki współczesnej*, TAIWPN Universitas, Kraków 2012, s. 274.

⁸ Por. Grzegorz Godlewski, *Luneta i radar. Szkice z antropologicznej teorii kultury*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2016, s. 139–140.

⁹ Tamże, s. 18.

¹⁰ Por. Dorota Wolska, *Odzyskać doświadczenie*, s. 254.

Zgadzam się z twierdzeniem Godlewskiego, że „czas teorii nie przeminął” i że jej rolą jest „wyznaczanie generalnych współrzędnych, którymi należy się kierować na wybranym terytorium, i ram, których przestrzeganie pozwoli na intersubiektywną sprawdzalność osiągniętych rezultatów”, nie zaś „konstruowanie całościowych systemów”¹¹. Nie podzielam jednak przekonania, że nie może w związku z tym istnieć żadna ogólna teoria, ponieważ nie istnieją uniwersalia¹². Nawet robocze przypomnienie koncepcji Arystotelesa powinno nam uświadomić, że metafizyka w tym rozumieniu, jako najbardziej ogólne ujęcie, dąży do prostoty, a zarazem wskazuje wystarczająco wyraziste ramy, które pozwalają skoncentrować uwagę na określonym przedmiocie badań przy zachowaniu szerokich horyzontów poznawczych. Nie można jej więc redukować do punktowych uniwersaliów, nie tworzy też rozdętego systemu, choć zorientowana jest na w s z y s t k o w ramach świata ludzkiej kultury.

W perspektywie kulturoznawczej to kultura jest tym najogólniejszym bytem, którego substancję powinniśmy zgłębiać. Wprawdzie z biegiem czasu pojęcia metafizyki i ontologii ujęte zostały w karby systemów, które nierzadko można by uznać za dogmatyczne, jednakże nowoczesny dyskurs, rozmywający granice koncepcji, wcale nie przyczynił się do ich otwarcia, a być może wręcz usztywnił podziały pojęciowe. Problemem jest w tym przypadku nie tyle pęknięcie pomiędzy słowami i rzeczami, ile unieważnienie porządku bytowego, często w zupełnie nieoczekiwanych kontekstach. Zaskakuje choćby stwierdzenie Clifforda Geertza, twórcy koncepcji „opisu gęstego”, że istnieje tylko pojęcie „kultury”, a nie jej przedmiot („*mot*, a nie *chose* – *chose* nie istnieje”¹³). Od pewnego czasu zwrot ten wyznacza horyzont poznawczy polskiego kulturoznawstwa; jako przykład można przytoczyć słowa Grzegorza Dziamskiego: „Kulturoznawstwo nie interpretuje bowiem świata, lecz sposoby, w jaki świat jest przedstawiany. [...] antyesencjalizm jest prawdopodobnie jednym z największych osiągnięć badań kulturowych”¹⁴. Równocześnie teoria postrzegana jest często jako przeszkoda w ujmowaniu rzeczywistości kulturowej; jak zauważa Ewa Rewers, abstrakcyjne ujęcia kultury „konserwują wybrane, nie zawsze aktualne praktyki kulturowe,

¹¹ Grzegorz Godlewski, *Luneta i radar*, s. 18.

¹² Tamże.

¹³ Clifford Geertz, *Zastane światło. Antropologiczne refleksje na tematy filozoficzne*, tłum. i wstęp Zbigniew Pucek, TAIWPN Universitas, Kraków 2003, s. 22.

¹⁴ Grzegorz Dziamski, *Kulturoznawstwo, czyli wprowadzenie do kultury ponowoczesnej*, Wydawnictwo Naukowe Katedra, Gdańsk 2016, s. 18.

pokazując jako »realne« to, co w istocie jest konkretne, partykularne i materialne¹⁵. Również powielana metoda, powiada Tomasz Majewski, „bardzo szybko rozczarowuje, a przede wszystkim – nim stanie się jałowa poznawczo – narzuca ontologicznie zbyt stabilne wzorce dla »niestabilnych rzeczy« kultury”¹⁶.

Opinie te z pewnością nie są pozbawione racji, ponieważ każą nam zachować ostrożność poznawczą. Nie sposób jednak nie odnieść wrażenia, że tworzony w ten sposób labirynt interpretacji oddala nas od przedmiotu badań – kultury, której nie da się sprowadzić ani do konstruktu teoretycznego budowanego przy użyciu wysublimowanej aparatury badawczej, ani tym bardziej do jednego z pojęć funkcjonujących w dyskursie humanistycznym i łatwego do zastąpienia przez inne. Co więcej, na dynamikę kultury zasadniczy wpływ ma jej regularność, powtarzalność, którą można zaobserwować w możliwie największej liczbie sfer ludzkiej aktywności. Rozbudowana aparatura pojęciowa, skomplikowane metody badawcze nie pełnią zatem funkcji sprawczej względem rzeczywistości kulturowej, lecz są jedynie narzędziem pozwalającym nam dostrzec, uświadomić sobie i poznać jej substancję. Tak właśnie interpretuje stwierdzenie Kirsten Hastrup: „kultura jest wnioskiem natury analitycznej. [...] Dlatego musimy pisać kultury, żeby postrzegać je jako całości”¹⁷ – jako dowód na to, że całości te mają charakter uprzedni.

Bardzo ważną inspiracją ze strony Arystotelesowej metafizyki jest zogniskowanie badań właśnie na bycie. Kiedy Godlewski postuluje, by podstawowym aksjomatem poznania naukowego w badaniach nad kulturą uczynić „otwarcie na rzeczywistość” (rzeczywistość k u l t u r o w ą)¹⁸, staje się rzecznikiem znacznej części humanistów, którzy poszukują nowych dróg refleksji. Nie rozwiązuje to jednak problemu – jak zauważa sam badacz – czym ta rzeczywistość jest. Pod tym względem współczesna humanistyka bardzo zdecydowanie podąża drogą doświadczenia – późnonowoczesnego „eteru”, który spaja dynamiczny świat praktyk¹⁹. Odnoszę jednak wrażenie, że poszukiwania te bardzo szybko

¹⁵ Ewa Rewers, *Skuteczna demarginalizacja*, w: *Granice kultury*, red. Andrzej Gwóźdź, współpr. Magdalena Kempna-Pieniążek, „Śląsk”, Katowice 2010, s. 30.

¹⁶ Tomasz Majewski, *Siła kształtująca. Eseje o geście i świadectwie*, Przypis, Łódź 2018, s. 13.

¹⁷ Kirsten Hastrup, *Droga do antropologii*, tłum. Ewa Klekot, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008, s. 29.

¹⁸ Grzegorz Godlewski, *Luneta i radar*, s. 170.

¹⁹ Por. tamże, s. 187–193. Na temat doświadczenia por. Martin Jay, *Pieśni doświadczenia. Nowoczesne amerykańskie i europejskie wariacje na uniwersalny temat*, tłum. Agnieszka Rejniak-Majewska, TAIWPN Universitas, Kraków 2008; Dorota Wolska, *Odzyskać doświadczenie*.

przenoszą się w obszar dociekań epistemologicznych. Stąd moje przekonanie, że kulturę powinno się traktować jako byt, nie jako pojęcie. Banalność tego stanowiska jest adekwatna do stanu współczesnej humanistyki. W tym kontekście ważną wskazówką wydaje mi się refleksja Krzysztofa Łukasiewicza: „By uniknąć nadmiernego rozszerzenia – tak w wersji nowoczesnej, jak i współczesnej – zakresu pojęcia »kultury«, by nie podlegało ono ani inflacji, ani deflacji, trzeba uchwycić w jego treści względną autonomię samej kultury”²⁰. Moim zdaniem Arystotelesowa metafizyka dowodzi, że pojęcie bytu dookreślane przez kategorię substancji wcale nie jest kłatką zniewalającą nasze myślenie i ograniczającą kształt świata kultury, ale wyczula nas właśnie na tę autonomię.

Moje zainteresowanie metafizyką i ontologią może wydać się filozofowi dyktanckie, próbuję jednak podjąć ten wątek na drodze ogólnej refleksji teoretycznokulturowej, stanowiącej rdzeń kulturoznawstwa. Mimo to nie uważam, aby teoria mogła całkowicie zdominować badania nad kulturą, nie uważam także, że „musi »dogonić« problemy, które stają obecnie w centrum zainteresowań badawczych”²¹. Takie jest też uzasadnienie wartości wiedzy ogólnej w *Metafizyce* Arystotelesa: „Spośród nauk zaś ta – pisze Stagiryta – która jest bardziej pożądana ze względu na nią samą i przez wzgląd na poznanie, jest w większym stopniu mądrością niż ta, która jest pożądana ze względu na jej wyniki”²². Słowa te mogłyby się stać *memento* humanistyki w czasach jej instytucjonalizacji.

Teoria kultury nie może istnieć – jak stwierdził Pietraszko – „poza strukturą dyscyplinową ogólniejszą”, a tę zapewnia właśnie kulturoznawstwo²³. Twórca polskiego kulturoznawstwa zwracał uwagę, że implicytne teorie dyscyplinowe, teorie heteronomiczne czy międzydyscyplinowe zazwyczaj wybiórczo redukują pojęcie kultury do pewnego aspektu lub wyliczenia składników – co w pewnym sensie jest udziałem nawet antropologii kulturowej, choć daje ona najszerszy ich repertuar. I choć kulturoznawstwo w ostatnich latach bardzo mocno zakorzeniło się w empirii, indukcja czy idiografizm nie są wystarczającą odpowiedzią na wciąż otwarte pytanie o kulturę. Jedynie kulturoznawstwo zorientowane

²⁰ Krzysztof Łukasiewicz, *O grzeszności nowoczesnego pojęcia kultury*, „Prace Kulturoznawcze” 2005, nr 9, s. 183–184. Oczywiście w stwierdzeniu tym pobrzmiewa koncepcja kultury (i kulturoznawstwa) autorstwa Stanisława Pietraszki.

²¹ Ewa Domańska, „Zwrot performatywny” *we współczesnej humanistyce*, „Teksty Drugie” 2007, nr 5, s. 53.

²² Arystoteles, *Metafizyka*, s. 619.

²³ Stanisław Pietraszko, *Przedmiot teorii kultury*, w: tegoż, *Studia o kulturze*, Wydawnictwo AVA Publishers, Wrocław 1992, s. 22.

teoretycznie pyta o kulturę jako kulturę w sposób metafizyczny – dociekając jej substancji. Czy jednak w konsekwencji nie trzymamy się kurczowo swoistej „strefy komfortu” poznawczego, odcinającej nas od rzeczywistych problemów?

Problem dynamiki współczesnych teorii humanistycznych następująco charakteryzuje Doris Bachmann-Medick:

tendencja kulturoznawstwa do pluralizmu, idąca w parze z krytyczną autorefleksją i z (między)kulturowym umiejscowieniem własnych teorii, była i nadal pozostaje żywym gruntem dla wytworzenia doniosłych *cultural turns* zarówno w obrębie poszczególnych dyscyplin, jak i w poprzek nich. „Wielka narracja” *Cultural Turn* jest zatem wręcz dyskredytowana przez impulsy różnicujące co najmniej równie *cultural turns*. Tym więcej uwagi wymaga pytanie, w jaki sposób można by tę dynamikę w naukach o kulturze „opowiedzieć” lub sporządzić jej mapę – aby *spatial turn* zastosować do samego krajobrazu teorii²⁴.

W słowach tych zwraca uwagę metaforycznie ujęta opozycja pomiędzy teorią a rzeczywistością kulturową jako różnica pomiędzy mapą a krajobrazem. Potwierdza ona, że relację pomiędzy kontekstem a krajobrazem można ekstrapolować na szerszej rozumiane strategie poznawcze w obrębie nauk o kulturze. Proponowany przeze mnie namysł nad metafizyką w obrębie badań nad kulturą ma dwojakie uzasadnienie: po pierwsze, bardzo różnie rozumiana metafizyka tworzy horyzont i stanowi punkt odniesienia (choć często jest to punkt bardzo odległy lub rozmyty) dla współczesnych refleksji teoretycznych; po drugie, ogólnie rzecz biorąc, metafizyka pozostaje swoistym wzorcem namysłu teoretycznego. Należałoby zatem zapytać – dopisując do metafory Doris Bachmann-Medick kartezjańską metaforę metafizyki jako korzeni nauki²⁵, którą później rozwinął Martin Heidegger – nie tylko o korzenie współczesnych nauk o kulturze (czy też – obecnie jest to popularniejsza metafora – ich kłącza), lecz także o sam „żywy grunt”, z którego nauki te wyrastają. Tym właśnie w moim przekonaniu zajmuje się kulturoznawstwo – i jest to wciąż teren nierozpoznany.

²⁴ Doris Bachmann-Medick, *Cultural Turns. Nowe kierunki w naukach o kulturze*, tłum. Krystyna Krzemieniowa, Oficyna Naukowa, Warszawa 2012, s. 6.

²⁵ Autorka nie podejmuje namysłu „metafizycznego”, ale – posiłkując się stwierdzeniem Heinza Dietera Kittsteinera – sugeruje, że być może opisywane przez nią zwroty „zyskują wiodącą pozycję jako »uhistorycznienia lub językowe transformacje Kantowskiego a priori«”. Tamże, s. 12.

Jako że Bachmann-Medick koncentruje swoją uwagę na zjawisku współczesnych zwrotów badawczych w humanistyce, zajmuje się z konieczności epistemologią. „W prezentowanej książce – wyjaśnia niemiecka badaczka – chodzi o wielorakie pola napięcia i warunki ramowe, z których *turns* czerpią swoją treściowo-koncepcyjną siłę przebicia. Na pierwszym planie znajduje się zresztą zdolność samych »zwrotów« do formułowania wytyczających kierunek koncepcyjnych perspektyw badawczych”²⁶. Perspektywa metafizyczna w namyśle teoretycznym kulturoznawstwa może wspomóc przeniesienie akcentu z pytania o to, co myślimy o kulturze, na zagadnienie tego, czym jest kultura jako kultura. Współcześnie jednak metafizyka bardzo często traktowana bywa wręcz przeciwnie, jako mocno przykurzona zasłona przesłaniająca współczesność. „Metafizyka, powiada się nam, to jedynie piętrowo zaszyfrowana chytrłość – bycia samego? pychy rozumu nie uznającego własnych granic? ludzkiej woli mocy? Czas najwyższy stracić na ten temat złudzenia”²⁷. Nawet jeśli uznamy to stanowisko za przesadzone, trudno nie zaprzeczyć, że zarówno ontologia, jak i metafizyka zostały poddane swoistemu skrótowi epistemologicznemu. Z tego powodu tym bardziej warto przyjrzeć się ich współczesnym i historycznym kontekstom.

Ontologie bez metafizyki

Do najbardziej reprezentatywnych – może nawet w pewnym sensie założycielskich – głosów krytycznych względem metafizyki należą moim zdaniem propozycje Michela Foucaulta i Jacques’a Derridy. Ten pierwszy, obwieszczając w *Słowach i rzeczach* nadejście nowej *episteme*, stwierdza po prostu kres metafizyki, który jest konsekwencją pojawienia się figury człowieka jako podstawy niekończącej się analityki skończoności²⁸. Ta „ontologia bez metafizyki” zmierza do ciągłego rozwijania „Tego Samego”²⁹: „W ten sposób – pisze Foucault – przeszliśmy od refleksji nad ładem Różnic (z zakładaną przez nią analizą i ontologią ciągłości, wymogiem pełni bytu odsłaniającego doskonałość, który jest podstawą metafizyki) do myślenia o Tym Samym, które zawsze musi zjednywać sobie

²⁶ Tamże, s. 34.

²⁷ *Od Redakcji*, „Znak. Idee” [1994], nr 7, s. 3.

²⁸ Por. Michel Foucault, *Słowa i rzeczy. Archeologia nauk humanistycznych*, tom 2, tłum. Tadeusz Komendant, słowo/obraz terytoria, Gdańsk 2005, s. 134.

²⁹ Tamże, s. 161.

Marek Pacukiewicz, *Krajobrazy kontekstu*

Streszczenie

Krajobrazy kontekstu to praca wpisująca się w najnowsze tendencje współczesnej humanistyki. Jednocześnie jej autor podejmuje próbę redefinicji niektórych kluczowych pojęć konstytuujących dziedzinę nauk o kulturze, a także dookreślenia pola badawczego kulturoznawstwa.

Punktem wyjścia jest para terminów: „krajobraz” i „kontekst”. Współcześnie, również w Polsce, bardzo popularne są studia nad krajobrazem kulturowym. Autor, wykorzystując dotychczasowe opracowania, proponuje doprecyzować tę kategorię w relacji do wszechobecnego, ale niejednoznacznego w humanistyce pojęcia kontekstu. „Krajobraz” i „kontekst” stanowią niejako awers i rewers kultury, umożliwiając jej równoczesne pojmowanie i doświadczanie. Tym samym pojęcia te prowadzą nas ku refleksji nad możliwością dookreślenia na nowo zakresu, funkcji i ewentualnej formy „teorii kultury” w czasach, gdy zarówno „teoria”, jak i „kultura” bywają przez humanistykę dyskredytowane lub kwestionowane.

Zdaniem autora, aby ustanowić jakąkolwiek teorię kultury, należy dookreślić status terminów: „metafizyka” i „ontologia”, we współczesnej humanistyce.

Są one bowiem często używane naprzemiennie, w oderwaniu od źródłowego kontekstu, do którego odnoszą się poszczególni autorzy. Dużą zaletą monografii jest więc uporządkowanie historii obydwu pojęć oraz ich wpływu na nauki o kulturze i teorię kultury. Autor wskazuje na „ontologiczność” antropologii kultury oraz zauważa metafizyczny potencjał kulturoznawstwa.

Metafizyka w teorii kultury mogłaby być zatem oparta na Arystotelesowej „filozofii pierwszej”, która bada „byt jako byt” – analogią byłoby w takim wypadku dążenie do dookreślenia „kultury jako kultury” w oparciu o jej złożoną substancję (materia – forma, akt – możliwość). Kategorie Arystotelesa autor wskazuje w obrębie relacji pojęć krajobraz – kontekst.

Krajobrazy kontekstu stanowią zrównoważoną propozycję teoretyczno-analityczną. Tekstom teoretycznokulturowym towarzyszą studia nad wybrany przykładami z zakresu literatury i sztuki. Szereg studiów nad wybranymi tekstami (m.in. Bronisława Malinowskiego, Marcela Maussa, Elizabeth Bishop, Josepha Conrada) oraz twórczością malarską (Paolo Uccello, Zbigniew Blukacz, Szymon Prandzioch) uzupełniają teoretyczne rozważania nad rolą relacji krajobraz–kontekst oraz metafizyka – ontologia we współczesnej myśli teoretycznokulturowej.

Marek Pacukiewicz,
Landscapes of Context

Summary

Marek Pacukiewicz's monograph *Landscapes of Context* is a work that situates itself within the latest trends in contemporary humanities, but at the same time its author makes an attempt to redefine some of the key concepts that constitute the field of cultural sciences, as well as to delineate the research field of cultural studies.

The starting point is a pair of terms: "landscape" and "context." In the contemporary humanities research field, studies on cultural landscape remain very popular, including in Poland. The author, using the available scholarship on the subject, proposes to define this category in relation to the ubiquitous but undefined in humanities concept of the context. The "landscape" and the "context" are, in a way, the obverse and reverse of culture, enabling it to be understood and experienced at the same time. Thus, these concepts lead us to reflect on the possibility of redefining the scope, function and possible form of the "theory of culture" at a time when both "theory" and "culture" are sometimes discredited or questioned by the humanities.

According to the author, in order to define any theory of culture, the status of the terms "metaphysics" and "ontology" in contemporary humanities must

be defined, since they are often used interchangeably, without specifying the source context to which the individual authors refer. The great advantage of this monograph is that it orders the history of both concepts and their influence on cultural sciences and the theory of culture. The author posits the “ontological” nature of the anthropology of culture and indicates the metaphysical potential of cultural studies.

Metaphysics in cultural theory could therefore be based on Aristotle’s “first philosophy,” which examines “being as being” — an analogy would be, in this case, to strive to define “culture as culture” based on its complex substance (matter-form, act-possibility); Aristotle’s categories are presented here by the author within the landscape-context relationship.

Crucially, the work constitutes a balanced theoretical-analytical study. The theoretical-cultural inquiry is accompanied by the study of selected examples from the field of literature and art. A number of studies on selected texts (including Bronisław Malinowski, Marcel Mauss, Elizabeth Bishop, Joseph Conrad) and paintings (Paolo Uccello, Zbigniew Blukacz, Szymon Prandzioch) complement the theoretical considerations on the role of the relationship between landscape-context and metaphysics-ontology in contemporary theoretical-cultural thought.

Indeks nazwisk

- Abriszewski Krzysztof 26, 48, 50, 51,
68, 140, 141, 219
- Achebe Chinua 169
- Achtelik Aleksandra 256
- Adamowski Jan 79
- Adorno Theodor 39
- Aduszkiewicz Adam 30-31
- Afeltowicz Łukasz 68
- Andronikos z Rodos 28
- Angutek Dorota 86, 87, 89, 164,
- Aronberg Lavin Marylin 237
- Arrhenius Svante 93-94
- Artaud Antonin 236
- Arystoteles 7, 8, 10, 11, 12, 13, 18, 27-
30, 31, 38, 39-46, 48, 49, 50, 53, 54,
55, 56, 57-58, 76, 80, 84, 90, 91, 93,
98, 189, 264, 265, 266, 268
- Ashbery John 195
- Attridge Derek 17
- Augé Marc 226
- Bachmann-Medick Doris 14-15
- Bachtin Michail 65
- Bal Mieke 120, 140-141
- Baĥaban Karolina 174, 176, 177
- Banasiak Bogdan 52, 66, 130
- Baran Bogdan 33
- Barocci Federico (wł. Federico Fiori)
253
- Bartel Kazimierz 236
- Bartmiński Jerzy 266
- Bąkowska Eligia 147, 204
- Bednarek Stefan 58, 86
- Beerbohm Max 181
- Bekier Ewa 93
- Benedict Ruth 24
- Berti Enrico 38, 45, 46
- Białostocki Jan 98, 204
- Biedermann Hans 203
- Bishop Elizabeth 59, 98, 194-200,
202, 203, 205, 206-207, 208, 209,
210, 211, 213, 224, 225
- Blukacz Zbigniew 59, 95, 220-223,
225-234
- Błaszkiwicz Helena 100
- Bo Carlo 254
- Boas Franz 70-71, , 94, 218-220, 221,
222, 233

- Bogatyriew Piotr 157
 Bokus Bogusława 79
 Borchia Rosetta 252
 Bourdieu Pierre 58, 69, 103, 133
 Brozi Krzysztof Jarosław 154, 164
 Bruegel Pieter 98, 227
 Bruner Ludwik 94
 Brzozowski Tadeusz 231-233
 Bucholc Marta 120
 Buchowski Michał 117, 118, 209,
     266, 267
 Buczyńska Hanna 72
 Buliński Tarzycjusz 142
 Burszta Wojciech Jerzy 9, 21, 24, 76,
     226, 266

 Cabral Pedro Alvarez 200
 Cassirer Ernst 122
 Certeau Michel de 69, 217
 Cézanne Paul 230
 Chomsky Noam 208
 Chymkowski Roman 226
 Ciambotti Massimo 236
 Cichowicz Stanisław 258
 Cieśla Hanna 203
 Clark Kenneth 204, 206
 Coetzee John Maxwell 102, 208
 Collingwood Robin George 22
 Comte Auguste 154
 Conrad Joseph (wł. Józef Teodor
     Konrad Korzeniowski) 169-178,
     181, 182, 186, 187
 Cosgrove Denis Edmund 246, 248,
     252, 253-254
 Cucco Giuseppe 242, 253
 Czaja Dariusz 59, 142, 149-150, 180, 190

 Czemieli Grzegorz 31

 Dancygier Józef 96, 204
 Darwin Charles 178
 Dąbrowska Alicja 179
 Deleuze Gilles 52
 Delumeau Jean 204-205
 Derra Aleksandra 26, 68, 141, 219
 Derrida Jacques 16-17, 18, 25, 66,
     126, 129-130, 141
 Descartes René 30
 Descola Philippe 51, 53, 55, 92, 98,
     110, 191, 211, 213
 Dilley Roy 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70,
     75, 79, 140
 Dobrzyniecki Zdzisław 245
 Donatello (wł. Donato di Niccolò di
     Betto Bardi) 235
 Doroszewski Witold 123
 Douglas Mary 95
 Dudzińska-Facca Anna 38
 Duranti Alessandro 63-64, 66, 74
 Durkheim Émile 111, 120, 122, 123,
     127, 128, 131-134, 135, 136, 139,
     143
 Dutka Elżbieta 59
 Dziamski Grzegorz 11
 Dzurak Ewa 95

 Eco Umberto 187, 263
 Eliade Mircea 95, 242
 Elliot Alice 121
 Estreicher Karol 235

 Fabiś Piotr 132
 Facca Danilo 38

- Falkowska Janina 65
Falski Maciej 118, 128, 210, 212, 228
Faryno Jerzy 18, 104, 119
Faubion James D. 23
Felski Rita 64
Fereński Piotr Jakub 9
Fijałkowski Stanisław 128
Firla Barbara 228
Firth Raymond 142
Flakkus Gajusz Waleriusz 151
Flis Mariola 154, 157
Fornelski Piotr 155
Foster Hal 221
Foucault Michel 15, 17, 35, 52, 69, 120, 153
Fra Carnevale (wł. Bartolomeo di Giovanni Corradini) 237, 241
Francastel Pierre 241
Francesca Piero della 235, 237, 241, 252
Fraser Robert 179
Frazer James George 147, 179, 180, 184
Freud Sigmund 17
Frydryczak Beata 86, 87, 88, 89, 164, 171, 173, 217, 224

Gajewski Antoni 201, 202
Gajewski Wincenty 134
Gałęcki Jerzy 176
Gazda Grzegorz 163, 204
Gdula Maciej 68, 141, 192
Geertz Clifford 11, 24, 69, 79, 146, 189, 192, 194, 207, 264-265
Gęsikowska Kamila 67
Gigilewicz Edward 240

Girard René 211
Głowacka-Grajper Małgorzata 157
Godlewski Grzegorz 10-11, 12, 98-99
Gomóła Anna 9, 59, 67, 79, 146, 205, 213
Goodwin Charles 63-64, 66, 74
Goździak Elżbieta 76
Gołąb Mariusz 204
Goszczyńska Mirosława 211
Graves Robert 151
Greenblatt Stephen 241-242, 249-250
Grzegorzczuk Anna 55, 135,
Grzegorzczukowa Renata 266
Gulik Michał 86, 113, 164, 171
Guriewicz Aron 96, 204, 245
Gwóźdź Andrzej 12

Hall Edward Twitchell 76-78, 79, 80, 81, 82
Hampson Robert 178-179
Harman Graham 31, 48, 49
Hastrup Kirsten 12, 67, 74, 76, 217
Haykowska Milena 178
Heidegger Martin 14, 17, 20, 32, 33-38, 41, 42, 43, 45, 46, 52, 85, 96, 105-107, 223
Herbert Zbigniew 252, 268-269
Herder Johann Gottfried 217
Herling-Grudziński Gustaw 235, 237, 256, 262
Hervey Sándor G. J. 64, 67, 74, 75
Herzfeld Michael 95
Hirsch Eric 90
Hlebowicz Bartosz 110, 148

- Hobart Mark 22
Holbraad Martin 22-23, 24
Holy Ladislav 66, 67, 70
Hołówka Teresa 99
Hubert Henri 117, 121, 122, 123
Hufford Mary 64, 68
- Iglińska Anna 230
Impelluso Lucia 203, 204
Ingold Tim 89-90, 98, 164, 228
- Jagoszewska Jolanta 58
Jałowicki Bohdan 107
Janion Maria 79
Jankowska Małgorzata 83
Jankowski Zbigniew 208
Janus Elżbieta 18, 104, 119
Januszkiewicz Michał 9
Jaroszyński Piotr 20, 27, 31-32, 38, 40, 41
Jaspers Karl 268
Jaworski Eugeniusz 59, 146
Jay Martin 12, 246, 248
Jung Carl Gustav 122
Jurkowlaniec Grażyna 245
Justus z Gandawy (wł. Joos van Wasenhove, znany też jako Giusto di Gand) 241, 244, 256
- Kaczmarek Agnieszka 55, 135
Kadłubek Zbigniew 108
Kairski Mariusz 142
Kamm Richard 254
Kandyński Wasyl 128
Kania Ireneusz 200, 252
Kaniowska Katarzyna 142, 152
- Kant Immanuel 14, 17, 18, 19, 23, 30, 31-32, 33, 34, 35, 37, 121, 122, 128, 176
Kantor Tadeusz 231
Karbowska Jolanta 241
Karłowicz Jan 183
Karpowicz-Zbińkowska Antonina 205
Kasprzyk Leszek 153, 154
Katz Dana E. 237
Kempna-Pieniążek Magdalena 12
Marian Kempny 228
Kieniewicz Jan 172, 178
Kil Aleksandra 219
Kimbrough Robert 169
Kittsteiner Heinz Dieter 14
Klawe Janina 200
Klekot Ewa 12, 67
Kluszczyński Ryszard Waldemar 8, 78
Kłosiński Krzysztof 16, 126
Kolumb Krzysztof 200, 201
Kołbon Izabela 10, 118, 175
Kołodziejczyk Sebastian Tomasz 28, 30, 32
Komendant Tadeusz 15-16
Kopczyńska Ewa 70, 218
Kordys Jan 134
Kosowska Ewa 59, 66-67, 79, 146, 212, 221
Kościańska Agnieszka 157
Kowalska Małgorzata 26, 260
Kowalski Piotr 225
Kowerska Zofia Antonina 183
Koyré Alexandre 97
Krajka Wiesław 179

- Krapiec Mieczysław Albert 29, 40, 265
- Kroeber Alfred Louis 7, 58, 160
- Król Marcin 117, 218
- Krzczkowski Henryk 147, 151, 180
- Krzemieniowa Krystyna 14
- Krzemień Joanna 118
- Krzywy Roman 163
- Kubiak Zygmunt 196
- Kubica Grażyna 150
- Kubik Jan 154, 155
- Kubińska Ola 97
- Kubiński Wojciech 97
- Kula Marcin 201
- Kuligowski Paweł 9-10
- Kunicki Wojciech 268
- Kuper Adam 10, 118, 142, 151-152, 179
- Kwiek Marek 246, 248
- Latour Bruno 8, 9, 26, 31, 48-51, 52, 54, 55, 56, 57, 68, 108-109, 110, 140, 141, 192, 219, 224, 237, 268
- Lemos Gaspar de 193, 196, 199, 200
- Leach Edmund 133
- Léry Jean de 193, 201, 202, 203, 210
- Leś Barbara 63
- Leśniak Kazimierz 7, 29, 91
- Lévi-Strauss Claude 24, 48, 51, 52, 55, 56, 69, 93, 103, 104, 110, 112, 117, 118, 120, 123, 124-129, 131, 132-135, 136, 139, 142, 149, 153, 155, 160, 161, 180, 189-194, 195, 200, 202, 207, 209-210, 212, 214, 227-228, 229, 242, 244, 261, 265, 266
- Lévinas Emmanuel 20, 26, 41, 260, 262
- Lévy-Bruhl Lucien 56, 110-112, 122, 132, 209, 266
- Lindqvist Sven 178
- Liszewska Małgorzata 204
- Lloyd Janet 51, 92, 191
- Long Christopher P. 39, 41-42, 43, 44
- Lorenzetti Ambrogio 171, 254,
- Liotard Jean-François 106
- Łotman Jurij 18, 64-65, 80-84, 103-104, 119, 261, 265, 267
- Łukasiewicz Krzysztof 13, 58, 260, 261
- Łukasiewicz Małgorzata 106, 184
- Machtyl Katarzyna 33, 55, 59, 84, 98, 135, 187
- Madeyski Jerzy 222, 227, 228, 229
- Majewski Tomasz 12
- Malinowska-Klimek Małgorzata 223, 231, 233
- Malinowski Bronisław 21, 59, 63, 70, 72-74, 132, 136, 137-139, 142, 145, 146, 148-164, 190, 218
- Marcinkowski Wojciech 240
- Marcus George Emanuel 23, 221
- Margański Janusz 130
- Markiewicz Maria 207, 231, 232
- Markowski Michał Paweł 17
- Maryniarczyk Andrzej 20
- Matuszewski Krzysztof 52
- Mauss Marcel 117, 120-128, 129, 130, 131, 132, 133, 135-137,

- 138-139, 141, 142, 143, 154, 155,
160, 161, 218, 219-220, 233
- Mayenowa Maria Renata 18, 104,
119, 158
- Mead Margaret 94
- Meoni Maria Luisa 171, 254
- Michalski Krzysztof 34, 85
- Michałkowa Janina 204
- Michera Wojciech 142
- Mingucci Francesco 254
- Mokrzan Michał 133
- Momro Jakub 25
- Monet Claude 230
- Monod Jacques 180
- Montefeltro Federico da 236, 244, 257
- Moranti Luigi 235
- Morawińska Agnieszka 232
- Morgan Lewis Henry 148
- Moscatti Benigni Maria Luisa 238
- Myers Fred R. 221
- Myga-Piątek Urszula 86-87, 89
- Nacher Anna 86, 113, 164, 171
- Najder Zdzisław 170, 172, 173, 175
- Nesci Olivia 252, 253
- Niewiadomski Andrzej 20, 196, 224
- Nietzsche Friedrich 17, 21, 130, 208
- Niklas Dariusz 157
- Niklewicz Piotr 133
- Nowicka Ewa 157, 228
- Nycz Ryszard 112-113
- O'Hanlon Michael 90
- Olszewska Anna 97
- Olszewska-Dyoniziak Barbara 72,
137, 145
- Osborne June 238
- Ostrowski Wiktor 163
- Otto Franciszek 236
- Paciorek Antoni 91
- Pacukiewicz Jan Bronisław 47
- Pacukiewicz Marek 88, 164, 190
- Palazzi Federica 236
- Paluch Andrzej Kazimierz 21, 63, 71,
154-155, 156,
- Panofsky Erwin 245
- Parkin Robert 131
- Mateusz Pawluczuk 70
- Paz Octavio 155
- Paż Bogusław 31
- Pedersen Morten Axel 22-23, 24,
- Peirce Charles Sanders 82
- Pereira Rui 205
- Perkowska Halina 18, 19, 106
- Petryk Michał 157
- Philipp Michael 230
- Picasso Pablo 236
- Piechaczek Maria M. 24, 79, 95, 189,
264
- Piermattei Dante 237
- Pietraszko Stanisław 9, 13, 23, 24,
127
- Piorunowa Aniela 79
- Pióro Tadeusz 195
- Pisarek Adam 54, 55, 58, 103, 104,
133, 211, 213
- Pisarkowa Krystyna 73-74
- Pomian Krzysztof 34, 48, 85, 104,
117, 124, 126, 131, 134, 153, 218,
229, 242
- Pożarlik Grzegorz 228

- Prandzioch Szymon 59, 245,
258-262
- Prokopiuk Jerzy 24
- Propp Władimir 124
- Pucek Zbigniew 11
- Rabinow Paul 9, 23, 50, 118
- Radcliffe-Brown Alfred Reginald 134,
157, 158
- Rafaël (wł. Raffaello Santi) 206
- Ratzel Friedrich 217
- Reale Giovanni 28, 39, 40, 41
- Rees Tobias 23
- Rejniak-Majewska Agnieszka 12, 128
- Rewers Ewa 11, 12, 108, 246, 248
- Ricoeur Paul 65, 128, 258
- Ripa Cesare 200, 202, 203, 252
- Riviere Isabelle 252
- Robotycki Czesław 142
- Rorty Richard 18, 19, 50
- Rousseau Jean-Jacques 214
- Rubin Miri
- Rubinowicz Jan 203, 242
- Rychter Marcin 31
- Rygielska Małgorzata 65, 88, 132,
138, 194
- Sahlins Marshall 51, 53-54, 92, 175,
191
- Said Edward Wadie 169-170
- Saloni Zygmunt 158
- Santini Giuliano 258
- Salvini Roberto 241
- Saussure Ferdinand de 134, 135
- Scharfstein Ben-Ami 64, 69-70, 75
- Schildenfeld Schiller Leon (wł. Leon
Schiller de Schildenfeld) 235
- Schwob Marcel 235
- Sendyka Roma 184
- Seweryńska Urszula 92
- Seweryński Mariusz 92
- Sgrò Francesca 236
- Sieczkowski Tomasz 179
- Siemek Andrzej 34
- Siemek Marek J. 120, 153
- Simmel Georg 106, 184-185, 260,
261
- Skafish Peter 51, 185, 211
- Skarbińska Alicja 77
- Sławek Tadeusz 108
- Sławiński Janusz 79
- Smyrski Łukasz 87-88, 89, 90, 102,
146-147, 149, 162
- Sosnowski Andrzej 195, 197, 207,
224, 225
- Soupault Philippe 236
- Sójka Jacek 8
- Spencer Herbert 153-154, 178
- Spiegelman Willard 195, 196, 198,
203, 206, 207
- Staff Leopold 208
- Stankowska Agata 237
- Staszczak Zofia 179
- Steinen Karl von den 209
- Steinsberg Aniela 180, 189
- Sterner Waław 225
- Stępień Antoni Bazyli 27
- Stocking Jr. George Wade 71
- Styk Józef 79
- Suárez Francisco 30
- Susskind Leonard 92-93, 94, 95
- Szacki Jerzy 117, 136, 218

- Szczepańska Anita 241
 Szczepański Józef 154
 Szerbowski Tadeusz 73
 Szmatoch Jan 230
 Szpilka Wiesław 142
 Sztompka Piotr 7, 160
 Szubka Tadeusz 27
 Szwach Agnieszka 242
 Szwarcman-Czarnota Bella 110, 209
 Szykiewicz Sławoj 72, 137, 145
 Szymanowski Adam 263
- Śliwiński Tomasz 30
 Śniedziewska Magdalena 237
 Śnieżewski Stanisław 151
- Tambiach Stanley Jeyaraja 110
 Tanalska Anna 119
 Tarkowska Elżbieta 50, 110, 120, 128,
 131, 132, 133-134, 209
 Tatarkiewicz Anna 242
 Tegnerowicz Joanna 131
 Tennyson Alfred 206
 Telicki Marcin 237
 Termińska-Korzon Kamilla 234
 Todorov Tzvetan 195, 200, 201, 208,
 209
 Tokarska-Bakir Joanna 237
 Tomasz z Akwinu, św. 20
 Traverso Leone 240-241
 Trzcńska Izabela 97
 Trzeciak Przemysław 231
 Tuan Yi-Fu 232
 Turnbull Colin Macmillan 100-102
 Turner Joseph Mallord William 147,
 230
- Twardoch Ewelina 86, 113, 164, 171
 Tylor Edward Burnett 147, 179,
 183-185
 Tynecka-Makowska Słowinia 163
- Uccello Paolo (wł. Paolo di Dono)
 59, 235-238, 241-242, 244-246,
 248-250, 252-254, 256-258,
 260-262
 Ulicka Danuta 65
 Uspieński Borys 18, 104, 119
- Valeri Valerio 121, 125
 Varzi Achille 32
 Vasari Giorgio 235, 236, 238
 Vaz de Caminha Pero 200, 201, 202
 Venning Barry 230
 Vespucci Amerigo 205
 Viveiros de Castro Eduardo 51-53,
 54, 55, 110, 185-186, 210-211,
 229
- Walczak Ireneusz 223
 Walendowska Barbara 179, 180
 Walkusz Jan 204
 Waligórski Andrzej 72, 137, 145, 152,
 158, 160
 Wayne Helena 151
 Westheider Ortrud 230
 Whatley Janet 202
 Whistler Catherine 238
 Whistler James Abbott McNeill 230
 Whorf Benjamin Lee 99, 101
 Wilk Eugeniusz 86, 113, 164, 171
 Wissler Clark 24
 Wittgenstein Ludwig 74

- Wojcieszak Janusz 195
Wojtysiak Jacek 28
Wolff Christian 18, 30, 31
Wolicka Elżbieta 25
Wolicki Krzysztof 35, 36, 106
Wolska Dorota 10, 12, 78
Wordsworth William 195, 196, 213
Wójcicka Marta 9
Wundt Wilhelm 180
- Young Katharine 65, 68
- Zaborski Stefan (wł. Aleksander
Krajewski) 201
Zadrożyńska Anna 128
Zagórska Aniela 173, 175, 182
Zajączkowski Andrzej 56, 69, 104,
195, 261
Zaluski Tomasz 25
Zdrodowska Magdalena 9, 86, 113,
164, 171
Zeidler-Janiszewska Anna 8, 78, 106,
184
Zgorzelski Andrzej 174, 175, 176,
177, 178
Zielińska-Elliott Anna 151
Zieliński Bronisław 170
Zieliński Edward Iwo 28
Ziemiańska-Sapija Dorota 119
Zięba Włodzimierz 18, 19, 50
Zimand Roman 77
- Żeleźnik Tadeusz A. 29, 40, 44, 265
Żółkiewski Stefan 134-135
Żukowski Dariusz 102, 208
Życieńska Ewa 94

Redakcja
Jakub Jakubaszek

Projekt okładki oraz opracowanie graficzne i lamowanie
Aleksandra Kielkowska

Współpraca
Tomasz Kielkowski

Korekta
Magdalena Kopec

Redaktor inicjujący
Paulina Janota

Na okładce wykorzystano fragment obrazu Zbigniewa Blukacza pt. *Upał*, olej na płótnie, 140 × 150 cm, 2010.

Copyright © 2021 by Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone
ISBN 978-83-226-3896-5 (wersja drukowana)

Sprzymyamy otwartej nauce.
Publikacja dostępna na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach
4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

ISBN 978-83-226-3897-2 (wersja elektroniczna)

 <https://orcid.org/0000-0002-9420-1107>
Pacukiewicz, Marek
Krajobrazy kontekstu / Marek Pacukiewicz. -
Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego,
2021. - (Laboratorium Kultury ; 1)

<https://doi.org/10.31261/PN.3956>

ISSN 2084-4697

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawnictwo@us.edu.pl

Druk i oprawa:
Volumina.pl Daniel Krzanowski,
ul. Księcia Witolda 7–9,
71-063 Szczecin

Wydanie I. Liczba arkuszy drukarskich: 19. Liczba arkuszy wydawniczych: 19,5.
Publikację wydrukowano na papierze Munken Polar 100 g. PN 3956. Cena 64,90 zł (w tym VAT).

W serii wydawniczej „Laboratorium kultury” publikowane są monografie dotyczące refleksji nad historią i współczesnością nauk o kulturze, a w szczególności: analizy historycznych formacji dyskursywnych i ich wpływu na współczesne modusy poznania, biografie naukowe centralnych dla dyscypliny badaczy, współczesne, oryginalne propozycje teoretyczne i metodologiczne w obszarze antropologicznie ukierunkowanych badań nad kulturą.

„Krajobraz” i „kontekst” stanowią niejako awers i rewers kultury, umożliwiając jej równoczesne pojmowanie i doświadczanie. Pojęcia te prowadzą ku refleksji nad możliwością dookreślenia na nowo zakresu, funkcji i ewentualnej formy teorii kultury w czasach, gdy zarówno „teoria” jak i „kultura” bywają przez humanistykę dyskredytowane lub kwestionowane.

Zdaniem autora, aby naszkicować jakąkolwiek teorię kultury, należy dookreślić status pojęć „metafizyka” i „ontologia” we współczesnej humanistyce, bowiem są to terminy często używane wymiennie. Monografia stanowi próbę uporządkowania historii obydwu pojęć oraz ich wpływu na nauki o kulturze oraz teorię kultury. Autor sugeruje „ontologiczność” antropologii kultury oraz metafizyczny potencjał kulturoznawstwa.

Tekstom teoretycznym towarzyszą studia nad wybranymi przykładami z zakresu historii antropologii (Marcel Mauss, Bronisław Malinowski), literatury (Elizabeth Bishop, Joseph Conrad) i sztuki (Zbigniew Blukacz, Paolo Uccello, Szymon Prandzioch).

...książka ma strukturę szkatułkową, która polega na mnożeniu hermeneutycznych tropów po to, żeby przywróconą kulturoznawstwu i antropologii kategorię kultury jako bytu uprawomocnić maksymalnie szeroko. Zamiar ten w pełni się powiódł, o czym decyduje konsekwencja z jaką Marek Pacukiewicz buduje swój model teoretyczny i argumentuje na jego rzecz. Zostajemy zaproszeni do pewnej intelektualnej przygody, w której tradycje dawno porzucone „podają sobie ręce” z najnowszymi emanacjami nieetnocentrycznej antropologii.

Z recenzji prof. dr. hab. Wojciecha Józefa Burszty